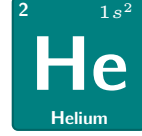

Процедура розв'язку рівнянь Хартрі-Фока для атома

1. Рівняння Хартрі-Фока-Рутаана

$$\sum_{s=1}^b c_{si} (F_{rs} - \varepsilon_i S_{rs}) = 0, \quad r = 1, 2, \dots, b, \quad (1)$$

де

$$F_{rs} = \langle \chi_r | \hat{F} | \chi_s \rangle, \quad S_{rs} = \langle \chi_r | \chi_s \rangle \quad (2)$$

Рівняння (1) утворюють набір з b одночасних лінійних однорідних рівнянь з b невідомими c_{si} , $s = 1, 2, \dots, b$. Для нетривіального розв'язку має виконуватися умова

$$\det(F_{rs} - \varepsilon_i S_{rs}) = 0 \quad (3)$$

Це секулярне рівняння, корені якого дають орбітальні енергії ε_i . Рівняння (1) мають бути розв'язані ітераційним процесом, оскільки інтеграли F_{rs} залежать від орбіталей ϕ_i (через залежність $\hat{F}$ від ϕ_i), які, у свою чергу, залежать від невідомих коефіцієнтів c_{si} .

2. Матриці

2.1. Елементи матриці Фока

Для розв'язання рівнянь Рутаана (1) спочатку необхідно виразити елементи матриці Фока (інтеграли) F_{rs} через базисні функції χ . Оператор Фока $\hat{F}$ заданий (14.26), тому

$$F_{rs} = \langle \chi_r(1) | \hat{F}(1) | \chi_s(1) \rangle$$

$$F_{rs} = \langle \chi_r(1) | \hat{H}^{\text{core}}(1) | \chi_s(1) \rangle + \sum_{j=1}^{n/2} \left[2 \langle \chi_r(1) | \hat{J}_j(1) | \chi_s(1) \rangle - \langle \chi_r(1) | \hat{K}_j(1) | \chi_s(1) \rangle \right]$$

$$\hat{J}_j(1)\chi_s(1) = \chi_s(1) \int \frac{\phi_j^*(2)\phi_j(2)}{r_{12}} dv_2 = \chi_s(1) \sum_t \sum_u c_{tj}^* c_{uj} \int \frac{\chi_t^*(2)\chi_u(2)}{r_{12}} dv_2$$

Множення на $\chi_r^*(1)$ та інтегрування за координатами електрона 1 дає

$$\begin{aligned} \langle \chi_r(1) | \hat{J}_j(1) \chi_s(1) \rangle &= \sum_t \sum_u c_{tj}^* c_{uj} \iint \frac{\chi_r^*(1)\chi_s(1)\chi_t^*(2)\chi_u(2)}{r_{12}} dv_1 dv_2 \\ \langle \chi_r(1) | \hat{J}_j(1) \chi_s(1) \rangle &= \sum_{t=1}^b \sum_{u=1}^b c_{tj}^* c_{uj} (rs | tu) \end{aligned} \quad (4)$$

де двоелектронний інтеграл відштовхування $(rs | tu)$ визначено як

$$(rs | tu) \equiv \iint \frac{\chi_r^*(1)\chi_s(1)\chi_t^*(2)\chi_u(2)}{r_{12}} dv_1 dv_2 \quad (5)$$

Широко використовуване позначення (5) не слід сприймати як інтеграл перекривання. Використовуються інші позначення для інтегралів електронного відштовхування, деякі з яких взаємно суперечливі, тому завжди варто перевіряти визначення автора.

Аналогічно:

$$\langle \chi_r(1) | \hat{K}_j(1) \chi_s(1) \rangle = \sum_{t=1}^b \sum_{u=1}^b c_{tj}^* c_{uj} (ru | ts) \quad (6)$$

Підставляючи (6) та (4) в (2) та змінюючи порядок підсумовування, отримуємо бажаний вираз для F_{rs} через інтеграли за базисними функціями χ :

$$\begin{aligned} F_{rs} &= H_{rs}^{\text{core}} + \sum_{t=1}^b \sum_{u=1}^b \sum_{j=1}^{n/2} c_{tj}^* c_{uj} [2(rs | tu) - (ru | ts)] \\ F_{rs} &= H_{rs}^{\text{core}} + \sum_{t=1}^b \sum_{u=1}^b P_{tu} [(rs | tu) - \frac{1}{2}(ru | ts)] \end{aligned} \quad (7)$$

$$P_{tu} \equiv 2 \sum_{j=1}^{n/2} c_{tj}^* c_{uj}, \quad t = 1, 2, \dots, b, \quad u = 1, 2, \dots, b \quad (8)$$

$$H_{rs}^{\text{core}} \equiv \langle \chi_r(1) | \hat{H}^{\text{core}}(1) | \chi_s(1) \rangle$$

Величини P_{tu} називаються **елементами матриці густини** або *елементами матриці заряду, порядку зв'язку*. [Деякі дослідники використовують визначення $P_{tu} \equiv \sum_j c_{tj}^* c_{uj}$.] Для електронної густини ймовірності ρ дає для замкнено-оболонкової молекули:

$$\rho = 2 \sum_{j=1}^{n/2} \phi_j^* \phi_j = 2 \sum_{r=1}^b \sum_{s=1}^b \sum_{j=1}^{n/2} c_{rj}^* c_{sj} \chi_r^* \chi_s = \sum_{r=1}^b \sum_{s=1}^b P_{rs} \chi_r^* \chi_s \quad (9)$$

Виражаємо енергію Хартрі-Фока через інтеграли за базисними функціями χ :

$$E_{\text{HF}} = \sum_{i=1}^{n/2} \varepsilon_i + \sum_{i=1}^{n/2} H_{ii}^{\text{core}} + V_{NN}$$

Маємо:

$$\begin{aligned} H_{ii}^{\text{core}} &= \langle \phi_i | \hat{H}^{\text{core}} | \phi_i \rangle = \sum_r \sum_s c_{ri}^* c_{si} \langle \chi_r | \hat{H}^{\text{core}} | \chi_s \rangle = \sum_r \sum_s c_{ri}^* c_{si} H_{rs}^{\text{core}} \\ E_{\text{HF}} &= \sum_{i=1}^{n/2} \varepsilon_i + \sum_r \sum_s \sum_{i=1}^{n/2} c_{ri}^* c_{si} H_{rs}^{\text{core}} + V_{NN} \\ E_{\text{HF}} &= \sum_{i=1}^{n/2} \varepsilon_i + \frac{1}{2} \sum_{r=1}^b \sum_{s=1}^b P_{rs} H_{rs}^{\text{core}} + V_{NN} \end{aligned} \quad (10)$$

2.2. Альтернативний вираз для E_{HF}

Корисним є альтернативний вираз для E_{HF} . Множення $\hat{F}\phi_i = \varepsilon_i \phi_i$ [рівн. (14.25)] на ϕ_i^* та інтегрування дає $\varepsilon_i = \langle \phi_i | \hat{F} | \phi_i \rangle$. Підстановка $\phi_i = \sum_{t=1}^b c_{ti} \chi_t$ [рівн. (14.33)] дає $\varepsilon_i = \sum_r \sum_s c_{ri}^* c_{si} \langle \chi_r | \hat{F} | \chi_s \rangle = \sum_r \sum_s c_{ri}^* c_{si} F_{rs}$. Перша сума в (14.44) стає $\sum_i \varepsilon_i = \sum_r \sum_s \sum_i c_{ri}^* c_{si} F_{rs} = \frac{1}{2} \sum_r \sum_s P_{rs} F_{rs}$, де було використано визначення (8) для P_{rs} . Рівняння (10) набуває вигляду

$$E_{\text{HF}} = \frac{1}{2} \sum_{r=1}^b \sum_{s=1}^b P_{rs} (F_{rs} + H_{rs}^{\text{core}}) + V_{NN} \quad (11)$$

яке виражає E_{HF} для замкнено-оболонкової молекули через елементи матриці густини, матриці Фока та матриці core-Гамільтоніана, обчислені з базисними функціями χ_r .

3. SFC процедура

Виконаємо SCF-розрахунок для основного стану атома гелію, використовуючи базисний набір з двох STO 1s з орбітальними експонентами $\xi_1 = 1.45$ та $\xi_2 = 2.91$. [Методом проб і помилок було визначено, що це оптимальні значення ζ для цього базисного набору; див. С. Roetti та Е. Clementi, *J. Chem. Phys.*, **60**, 4725 (1974).]

Нормовані базисні функції (STO-орбіталі) мають вигляд (в атомних одиницях):

$$\chi_1 = 2\xi_1^{3/2} e^{-\xi_1 r} Y_0^0, \quad \chi_2 = 2\xi_2^{3/2} e^{-\xi_2 r} Y_0^0, \quad \xi_1 = 1.45, \quad \xi_2 = 2.91 \quad (12)$$

Для розв'язання рівнянь Рутаана (1) нам потрібні інтеграли F_{rs} та S_{rs} . Інтеграли перекривання S_{rs} дорівнюють

$$S_{11} = \langle \chi_1 | \chi_1 \rangle = 1, \quad S_{22} = \langle \chi_2 | \chi_2 \rangle = 1$$

$$S_{12} = S_{21} = \langle \chi_1 | \chi_2 \rangle = 4\xi_1^{3/2} \xi_2^{3/2} \int_0^\infty e^{-(\xi_1 + \xi_2)r} r^2 dr = \frac{8\xi_1^{3/2} \xi_2^{3/2}}{(\xi_1 + \xi_2)^3} = 0.8366.$$

Інтеграли F_{rs} задаються (7) та залежать від H_{rs}^{core} , P_{tu} , та $(rs|tu)$. $\hat{H}^{\text{core}} = -\frac{1}{2}\nabla^2 - 2/r = -\frac{1}{2}\nabla^2 - Z/r + (Z-2)/r$ (де $Z = 2$ для He). Знаходимо

$$H_{11}^{\text{core}} = \langle \chi_1 | \hat{H}^{\text{core}} | \chi_1 \rangle = -\frac{1}{2}\xi_1^2 + (\xi_1 - 2)\xi_1 = \frac{1}{2}\xi_1^2 - 2\xi_1 = -1.8488$$

$$H_{22}^{\text{core}} = \frac{1}{2}\xi_2^2 - 2\xi_2 = -1.5860$$

$$H_{12}^{\text{core}} = H_{21}^{\text{core}} = \langle \chi_1 | \hat{H}^{\text{core}} | \chi_2 \rangle = -\frac{1}{2}\xi_2^2 S_{12} + \frac{4(\xi_2 - 2)\xi_1^{3/2} \xi_2^{3/2}}{(\xi_1 + \xi_2)^2}$$

$$H_{12}^{\text{core}} = H_{21}^{\text{core}} = \frac{\xi_1^{3/2} \xi_2^{3/2} (4\xi_1 \xi_2 - 8\xi_1 - 8\xi_2)}{(\xi_1 + \xi_2)^3} = -1.8826$$

Багато з інтегралів електронної взаємодії $(rs|tu)$ є рівними між собою. Для дійсних базисних функцій можна показати, що:

$$(rs|tu) = (sr|tu) = (rs|ut) = (sr|ut) = (tu|rs) = (ut|rs) = (tu|sr) = (ut|sr) \quad (13)$$

Інтеграли електронної взаємодії обчислюються з використанням розкладу $1/r_{12}$:

$$(11|11) = \frac{5}{8}\xi_1 = 0.9062, \quad (22|22) = \frac{5}{8}\xi_2 = 1.8188$$

$$(11|22) = (22|11) = (\xi_1^4 \xi_2 + 4\xi_1^3 \xi_2^2 + \xi_1 \xi_2^4 + 4\xi_1^2 \xi_2^3)/(\xi_1 + \xi_2)^4 = 1.1826$$

$$(12|12) = (21|12) = (12|21) = (21|21) = 20\xi_1^3 \xi_2^3/(\xi_1 + \xi_2)^5 = 0.9536$$

$$(11|12) = (11|21) = (12|11) = (21|11) = \frac{16\xi_1^{9/2} \xi_2^{3/2}}{(2\xi_1 + \xi_2)^3} \left[\frac{12\xi_1 + 8\xi_2}{(\xi_1 + \xi_2)^2} + \frac{9\xi_1 + \xi_2}{2\xi_1^2} \right] = 0.9033$$

$$(12|22) = (22|12) = (21|22) = (22|21) = \text{вираз для } (11|12)$$

$$\text{з індексом 1 та 2, поміняними місцями} = 1.2980$$

Для початку розрахунку нам потрібен початкове наближення для коефіцієнтів розкладу АО основного стану c_{si} в (9), щоб ми могли отримати початкову оцінку елементів матриці густини P_{tu} в (7). Оптимальна орбітальна експонента для АО гелію, яка складається з одного STO 1s, дорівнює

$27/16 = 1.6875$. Оскільки орбітальна експонента ξ_1 набагато ближча до 1.6875, ніж ξ_2 , ми очікуємо, що коефіцієнт при χ_1 в $\phi_1 = c_{11}\chi_1 + c_{21}\chi_2$ буде значно більшим за коефіцієнт при χ_2 . Візьмемо як початкове наближення $c_{11}/c_{21} \approx 2$. [Більш загальний метод отримання початкового наближення для коефіцієнтів c_{si} полягає в тому, щоб знехтувати інтегралами електронної взаємодії в (7) та наблизити F_{rs} у секулярному рівнянні (3) як $F_{rs} \approx H_{rs}^{\text{core}}$; ми тоді розв'язуємо (3) та (2). Це дало б $c_{11}/c_{21} \approx 1.5$] Умова нормування $\int |\phi_1|^2 d\tau = 1$ дає для дійсних коефіцієнтів:

$$c_{21} = (1 + k^2 + 2kS_{12})^{-1/2}, \quad \text{де } k = c_{11}/c_{21} \quad (14)$$

Підстановка $k = 2$ та $S_{12} = 0.8366$ дає $c_{21} \approx 0.3461$ та $c_{11} \approx 2c_{21} = 0.6922$.

При $n = 2$ (кількість електронів) та $b = 2$ (кількість базисних функцій), рівн. (8) дає

$$P_{11} = 2c_{11}^*c_{11}, \quad P_{12} = 2c_{11}^*c_{21}, \quad P_{21} = P_{12}^*, \quad P_{22} = 2c_{21}^*c_{21} \quad (15)$$

Початкове наближення $c_{11} \approx 0.6922$, $c_{21} \approx 0.3461$ дає як початкові елементи матриці густини:

$$P_{11} \approx 0.9583, P_{12} = P_{21} \approx 0.4791, P_{22} \approx 0.2396$$

Елементи матриці Фока знаходяться з (7) при $b = 2$. Використовуючи (13) та $P_{12} = P_{21}$ для дійсних функцій, отримуємо

$$\begin{aligned} F_{11} &= H_{11}^{\text{core}} + \frac{1}{2}P_{11}(11|11) + P_{12}(11|12) + P_{22}[(11|22) - \frac{1}{2}(12|21)] \\ F_{12} &= F_{21} = H_{12}^{\text{core}} + \frac{1}{2}P_{11}(12|11) + P_{12}[\frac{3}{2}(12|12) - \frac{1}{2}(11|22)] + \frac{1}{2}P_{22}(12|22) \\ F_{22} &= H_{22}^{\text{core}} + P_{11}[(22|11) - \frac{1}{2}(21|12)] + P_{12}(22|12) + \frac{1}{2}P_{22}(22|22) \end{aligned}$$

Підстановка значень інтегралів H_{rs}^{core} та $(rs|tu)$, перелічених раніше, дає:

$$F_{11} = -1.8488 + 0.4531P_{11} + 0.9033P_{12} + 0.7058P_{22} \quad (16)$$

$$F_{12} = F_{21} = -1.8826 + 0.4516P_{11} + 0.8391P_{12} + 0.6490P_{22} \quad (17)$$

$$F_{22} = -1.5860 + 0.7058P_{11} + 1.2980P_{12} + 0.9094P_{22} \quad (18)$$

Підстановка початкового наближення для P_{tu} в (16) – (18) дає як початкові оцінки елементів матриці F_{rs} :

$$F_{11} \approx -0.813, \quad F_{12} = F_{21} \approx -0.892, \quad F_{22} \approx -0.070$$

Початкова оцінка секулярного рівняння $\det(F_{rs} - S_{rs}\varepsilon_i) = 0$ має вигляд

$$\begin{vmatrix} -0.813 - \varepsilon_i & -0.892 - 0.8366\varepsilon_i \\ -0.892 - 0.8366\varepsilon_i & -0.070 - \varepsilon_i \end{vmatrix} = 0$$

$$0.3001\varepsilon_i^2 - 0.609\varepsilon_i - 0.739 = 0$$

$$\varepsilon_1 = -0.854, \quad \varepsilon_2 = 2.885$$

Підстановка нижнього кореня ε_1 у рівняння Рутаана (1) для $r = 2$ дає

$$\begin{aligned} c_{11}(F_{11} - \varepsilon_i S_{11}) + c_{21}(F_{12} - \varepsilon_i S_{12}) &= 0 \\ c_{11}(F_{12} - \varepsilon_i S_{12}) + c_{21}(F_{22} - \varepsilon_i S_{22}) &= 0 \end{aligned}$$

Використовуючи друге рівняння:

$$(-0.892 - (-0.854) \cdot 0.8366)c_{11} + (-0.070 - (-0.854) \cdot 1)c_{21} = 0$$

$$-0.177c_{11} + 0.784c_{21} = 0$$

$$c_{11}/c_{21} = 4.42$$

Підстановка $k = 4.42$ та $S_{12} = 0.8366$ в умову нормування (14) дає

$$c_{21} = 0.189, \quad c_{11} = kc_{21} = 0.836$$

Підстановка цих уточнених коефіцієнтів у (15) дає уточнені елементи матриці густини

$$P_{11} = 1.398, \quad P_{12} = P_{21} = 0.316, \quad P_{22} = 0.071$$

Підстановка цих уточнених P_{tu} у (16) – (18) дає уточнені значення F_{rs}

$$F_{11} = -0.880, \quad F_{12} = F_{21} = -0.940, \quad F_{22} = -0.1246$$

Уточнене секулярне рівняння має вигляд

$$\begin{vmatrix} -0.880 - \varepsilon_i & -0.940 - 0.8366\varepsilon_i \\ -0.940 - 0.8366\varepsilon_i & -0.1246 - \varepsilon_i \end{vmatrix} = 0$$

$$\varepsilon_1 = -0.918, \quad \varepsilon_2 = 2.810$$

Уточнене значення ε_1 дає $c_{11}/c_{21} = 4.61$ і

$$c_{11} = 0.842, \quad c_{21} = 0.183$$

Ще один цикл розрахунку дає

$$\begin{aligned} P_{11} &= 1.418, & P_{12} &= P_{21} = 0.308, & P_{22} &= 0.067 \\ F_{11} &= -0.881, & F_{12} &= F_{21} = -0.940, & F_{22} &= -0.1245 \end{aligned}$$

(14.53)

$$\varepsilon_1 = -0.918, \quad \varepsilon_2 = 2.809$$

(14.54)

$$c_{11} = 0.842, \quad c_{21} = 0.183$$

Ці останні значення c збігаються з значеннями з попереднього циклу, отже, розрахунок зійшовся, і ми закінчили. SCF АО основного стану He для цього базисного набору

$$\phi_1 = 0.842\chi_1 + 0.183\chi_2$$

SCF енергія знаходиться з (14.44) при $n = 2$ та $b = 2$ як

$$\begin{aligned} E_{\text{HF}} &= \varepsilon_1 + \frac{1}{2} \sum_{r=1}^2 \sum_{s=1}^2 P_{rs} H_{rs}^{\text{core}} \\ &= -0.918 + \frac{1}{2} [1.418(-1.8488) + 2(0.308)(-1.8826) + 0.067(-1.5860)] \\ &= -2.862 \text{ гартрі} = -77.9 \text{ eV} \end{aligned}$$

Більш точний розрахунок з $\zeta_1 = 1.45363$ та $\zeta_2 = 2.91093$ дає SCF енергію -2.8616726 гартрі, порівняно з граничною енергією Хартрі-Фока -2.8616799 гартрі, знайденою з п'ятьма базисними функціями [C. Roetti та E. Clementi, *J. Chem. Phys.*, **60**, 4725 (1974)].